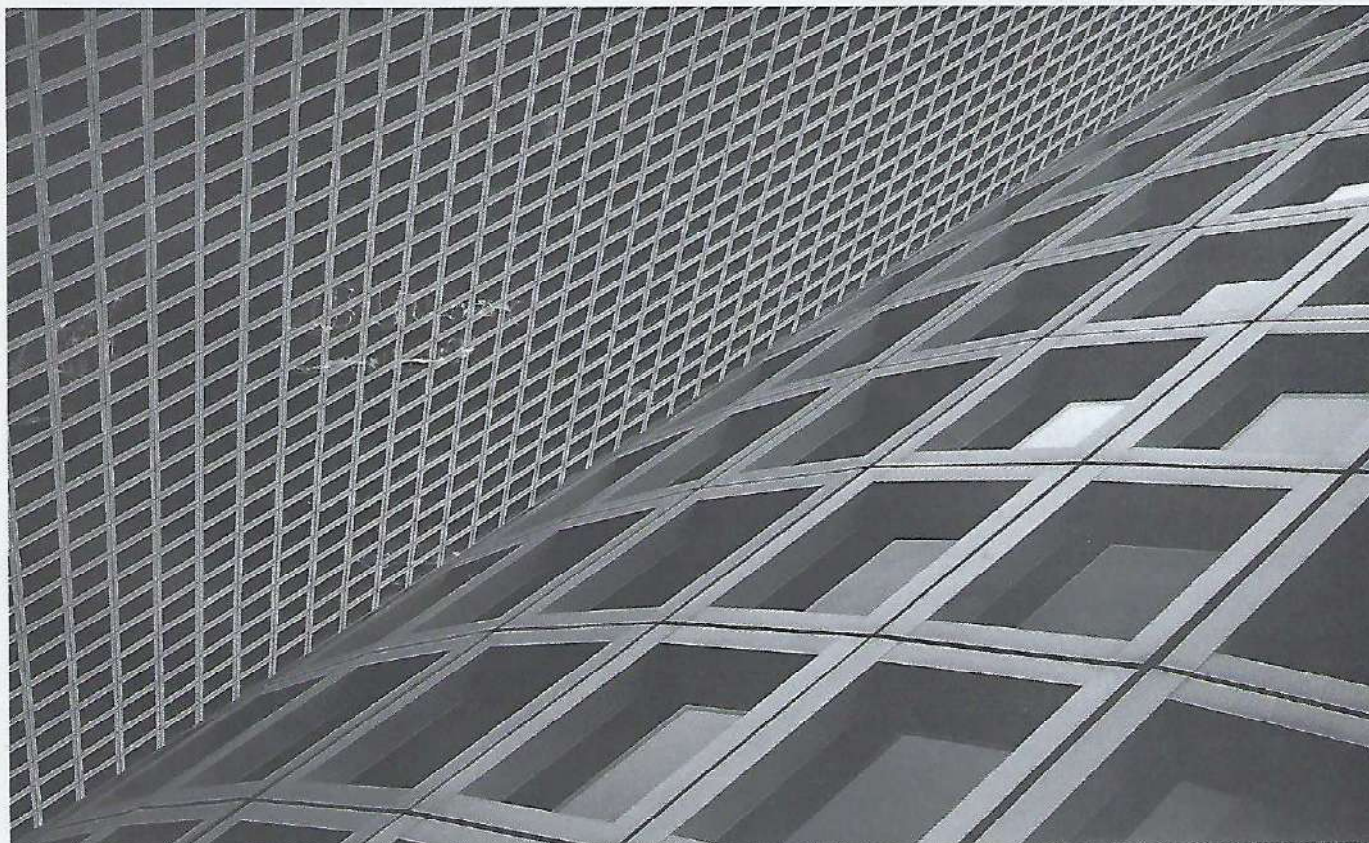

צילום: דרור דוידמן www.d.davidman.net

בטלוויזיה והולכים למשחקי כדורגל בשבת, אך בשום פנים ואופן הם אינם מגדירים את עצמם חילונים. הם גם שונים מקבוצת "אובדי העצות", שעדיין אינם יודעים היכן הם ממקמים את עצמם בחברה הישראלית. לקבוצה זו משתייכים רבים מן העולים המבוגרים, "דור המדבר", וכן אלפי עולים חדשים, שעברו גיור אך עדיין לא ברורה להם המשמעות של הדת בשבילם.

ולבסוף, קבוצה קטנה מתוך העולים האתיופים בישראל מתחילה לזהות את עצמה בתור נוצרית. חלק מחבריה אף מתפללים בבתי תפילה נוצריים בקביעות. קבוצה זו דוחה את ההגמוניה היהודית בישראל.

שייכים למגזר הדתי אבל מרגישים בחוץ

בשביל רוב היהודים יוצאי אתיופיה - ועל כל פנים, בשביל הדתיים שבהם - מערכת היחסים עם המחנה הדתי-לאומי היא מסובכת. לפי התרשמות שאינה מבוססת על מחקר עדכני, כיום רק כשליש מבני הקהילה האתיופית משייכים את עצמם לזרם זה. עם הקבוצה הזאת נמנים שומרי מצוות. רבים מבני הנוער בה פעילים בתנועת בני-עקיבא, ויש שלומדים במכללות דתיות. בהתחשב בעובדה כי יותר מ-90 אחוז (ובשנות השמונים - 97 אחוז) מן העולים מאתיופיה למדו בבתי ספר ממלכתיים-דתיים, הירידה המספרית

ההתפתחות המעניינת הראשונה היא העלייה במספר יוצאי אתיופיה החרדים, שזהותם מורכבת מ"שיחור או לבן". אף שמבחינה סטטיסטית קבוצה זו אינה גדולה, הרי שהיא מתרבה, וגם צוברת כוח פוליטי. הרב בינה מזור, מס' שלוש-עשרה ברשימת ש"ס, שלא זכה להיכנס לכנסת הנוכחית, הוא אולי הדוגמה הבולטת לסוגיה זו.

במקביל הולך וגדל מספרם של יוצאי אתיופיה המגדירים עצמם חילונים. בשנות השמונים הייתה קבוצה זו הקטנה ביותר בקהילה האתיופית. אין זה פלא אפוא שהקבוצה הזאת מורכבת בעיקר מילידי הארץ, שזהותם התעצבה כאן. הם מתנגדים בתוקף לאורח החיים המסורתי שמנהלים הוריהם.

הסבים וההורים מוסיפים לפנות לקס, שלרוב אינו זוכה להכרה מהממסד הדתי בישראל, לשם פתרון בעיות ופסיקה הלכתית, ואילו צעירי העדה המגדירים את עצמם דתיים אינם יודעים למי לפנות, לקסים או לרבנים

לקבוצה החדשה השלישית משתייכים יוצאי אתיופיה המסורתיים, שמסורתיותם דומה לזו של אנשי עדות המזרח. הם למדו בבתי ספר ממלכתיים-דתיים, או בכפרי נוער; הם מבקרים לפעמים בבית-הכנסת ומרגישים בנוח עם התפילות והמנהגים; הם צופים

העצומה בהשתייכות למגזר הדתי דורשת הסבר. התופעה קשורה להתפתחויות שהובילו למערכת יחסים מורכבת עם הציבור הדתי-לאומי. אנסה לבחון חלק מהן בקצרה להלן:

מעמד הקס: הירידה במעמדו של הקס, המנהיג הרוחני בקהילת יהודי אתיופיה, היא נושא כאוב במיוחד בזהות האתיופית. באתיופיה שימש הקס מעין רב, יועץ ואפילו עובד סוציאלי, ופסק בענייני הלכה אתיופית יהודית. מאחר שיהודי אתיופיה לא הכירו את התורה שבעל פה כפי שאנו מכירים אותה, ישנם פערים בין מנהגי הדת של חברי הקהילה האתיופית ובין הדת הנורמטיבית של קהילות ישראל האחרות. בישראל יש קסים שמצייתים לדרישותיה של הרבנות הראשית, ויש אף רבנים יוצאי אתיופיה שהכשירה הרבנות הראשית. לעומת זאת, ישנם קסים שלא מקבלים את נורמות ההלכה האורתודוקסית בישראל. הדבר מביא לבלבול בזהות הדתית בקרב חלק מהמשפחות בעדה: הסבים וההורים מוסיפים לפנות לקס, שלרוב אינו זוכה להכרה מהממסד הדתי בישראל, לשם פתרון בעיות ופסיקה הלכתית, ואילו חלק מצעירי העדה, שהם דתיים בעצמם, אינם יודעים למי לפנות, לקסים או לרבנים.

מרבית העולים החדשים שהגיעו ארצה אחרי "מבצע שלמה" (1991) עברו גיור מלא; לעומת זאת, חלק מן העולים שהגיעו בשנות השמונים סירבו לעבור גיור, מכיוון שהדבר נחשב בעיניהם להשפלה

יחס הממסד הדתי - גיור ונישואין: מרבית העולים החדשים שהגיעו ארצה אחרי "מבצע שלמה" (1991) עברו גיור מלא; לעומת זאת, חלק מן העולים שהגיעו בשנות השמונים סירבו לעבור גיור, מכיוון שהדבר נחשב בעיניהם להשפלה. שאלת הגיור מורכבת ביותר, ואין זה המקום לסקור את פסקי ההלכה העוסקים ב"ביתא ישראל" ולדון בערכן של תשובות הלכתיות הנוגעות ל"שבט האבוד" הזה. היחס לשאלת הגיור בקרב העדה מורכב אף הוא, ואין אחידות דעים בעניינו. הטיגרים, למשל, קיבלו את דרישת הרבנות לגיור לחומרא בהבנה יחסית. לעומת זאת,

ילדיהם, שחלקם דור שני ליוצאי אתיופיה בישראל, סלחניים פחות. העוינות כלפי הממסד הדתי בקרב רוב יוצאי אזור גונדר גולשת אל מעבר לסוגיית הגיור, ובאה לידי ביטוי גם ביחס למוסד הנישואים. חלק מהעולים הוותיקים מתקשים להשלים עם טקסי קידושין שמנהלים רבנים מן השורה. אפילו הרבנים האתיופים הצעירים שקיבלו הסמכה מן הרבנות הראשית בישראל חשודים בעיני מקצת מבני העדה, ואינם רלוונטיים בעיני אחרים. בתוך העדה מתגלעים חילוקי דעות אשר לאופן שבו יש לנהוג כלפי הממסד הדתי הישראלי, וכך נוצרות כפילות ועמימות ביחסים איתו.

חינוך דתי: באופן כללי, היהודים יוצאי אתיופיה עדיין מעדיפים חינוך דתי עבור ילדיהם, אבל לא בכל מחיר. במחקר משנת 1997 שערכתי בקרב כל בוגרי בתי הספר הממלכתיים-דתיים בשנים תשמ"ז-תשמ"ט, 83 אחוז מקרב עולי אתיופיה בשנות העשרים והשלושים לחייהם ציינו כי הם מרוצים מאוד מהחינוך הדתי שקיבלו. 60 אחוז אמרו כי הם היו רוצים שילדיהם ילמדו בבתי ספר דתיים, וכשליש מהם הסבירו כי הזרם החינוכי שבתי הספר של ילדיהם ישתייכו אליו אינו חשוב להם, ובלבד שבית-ספר יהיה עיוני.²

על אף שעולי אתיופיה מעדיפים את בתי הספר הממלכתיים-דתיים, יחסם של המורים כלפי מנהגיהם הייחודיים לא היה מעודד במיוחד. במחקר שפרסמתי לראשונה בשנת 1988³ דנתי ביחס של מורים ישראלים בבתי ספר ממלכתיים-דתיים כלפי תלמידים מהקהילה האתיופית, וביחס שפיתחו התלמידים האלה ליהדות הישראלית שספגו בבית הספר. כמעט כל המורים שראיינתי ציינו כי היהדות הישראלית הייתה עבור הילדים "טבולה ראסה"; כמו שאמרה אחת המורות: "הילדים האתיופים לא יודעים שום דבר על היהדות, אבל הם מוכנים ללמוד. הם לא חגגו שם (באתיופיה) את החגים. השבת הייתה בשבילם פשוט איסור על שימוש באש". אותה מורה סיפרה שלא הבחינה אצל תלמידיה האתיופים בביטויים של אמונות או בצורות התנהגות ייחודיים, וסיכמה: "בעצם לא הייתה להם שום דת שם (באתיופיה), בוודאי לא משהו שכדאי לשמור כאן". מורה אחרת טענה שלא רק שלעולים לא הייתה דת באתיופיה, אלא שגם מנהגיהם הרוחניים "לא יודעים שום דבר, בדיוק כמו כל האתיופים".

היכנסו!

מכללת רוברטס מ"ב ברן

בית מדרש בירושלים

דימוי

● כתביעת לספרות, אמנות, ביקורת ותרבות יהודית

גיליון 26 בנושא "על כתב ועל פה"

עוסק במעמדה של השפה בתרבות היהודית, במעמדן של האותיות מרגע הולדתן המיתית ועד מקומן על המסך הדיגיטלי.

עורכת: חוה פנחס-כהן

עורכת אורחת: שרה פרידלנד בן ארזה

השיח הדבור של התורה שבע"פ. כירית שלמון ביטון • על הלחשה כנקודת השקפה ונקודת נשיקה יערה ענבר • על האוראליות שבתרגום, אביגדור שגן • אינטרנט, תורה שבע"פ והוראת הגמרא, עוזי פוקס • על גלגולה של הלכה נשכחת מיכאל יענה • התורה והכתובה, יהודה ברנדס • על הכתב, רבקה-מרים • על קיסוס העצמאי של האותיות, יצחק ליפשיץ • מדוע נקראת התורה שירה, אבישר הר שפי • על פרשנות ויזואלית לסיפורי התלמוד, מרים גמבורד • משוררים, אליהו ניר • נעמה שנקד, אורי ברנשטיין, ניקול גרליה, אדמיאל קוסמן, שרה פרידלנד בן ארזה

מחיר: 42 ₪ כולל משלוח / מחיר מנוי: 120 ₪ ל-4 חוברות. להזמנות: נא לשלוח המחאה לפנקות בית מורשה בירושלים, ת"ד 29253 ירושלים 91291 לפרטים: www.dimui.org.il | 02-6216586

צילום: מרו סטניסלב www.marrozik.com

מפנימים את הישראליות

אבל מכבדים את ההורים

במפגש שהתקיים בין סטודנטים להוראה בתכנית למנהיגות מצטיינת בקרב יוצאי אתיופיה ובין חברי קהילת "שיח יצחק" בשכונת קטמון בירושלים תיארו ארבעים וחמישה יהודים יוצאי אתיופיה, כולם דתיים ומאמינים, את התפכחותם מן הממסד הדתי. עם זאת, הם חזרו ואישרו את אמונתם בדת ובאלוהים. הם חזרו על שאיפתם להיות חלק מהמחנה הציוני-דתי, אך אמרו כי הם אינם יכולים לעשות זאת באופן מלא בגלל מסורתם הייחודית ומפני כבוד הוריהם. כשסטודנטית יוצאת אתיופיה נשאלה מדוע היא אינה מציינת עוד לקס, היא השיבה: "מה יכולתי לעשות? תמיד חלמנו על ירושלים. אני הובאתי לארץ הזאת בגיל ארבע או חמש. כשהגענו, שלחו אותי לבית ספר שבו הרב הכתיב לנו מה לעשות, ואמר לנו שמה שעשינו באתיופיה לא היה נכון. אני הפנמתי את כל זה. התוצאה היא שאני לא יכולה לבקש את עצתו של הקס, כי הוא לא מהעולם שלי, אבל אני גם לא יכולה להזדהות לחלוטין עם המחנה הדתי-לאומי, כי אני לא לגמרי מהעולם שלהם".

כיום האירוניה הגדולה היא כי דווקא חברי הקבוצה המכונה "פלאשמורה", דהיינו יוצאי אתיופיה שהם צאצאי נוצרים, הם ששולחים בתור קולקטיב את ילדיהם לבתי הספר הממלכתיים-דתיים, והם אלה שאינם יודעים דבר כמעט על היהדות חוץ ממה שלמדו בקורס הגיור המזורז. אולם הם גם אינם מכירים את המנהגים ואת האמונות של יהודי אתיופיה. המשמעות של הפער הזה היא בורות וניכור בתוך העדה האתיופית עצמה ובתוך מערכות החינוך הקולטות. לדוגמה, בני ה"פלאשמורה" אינם מכירים כלל את הסיגד, חג חשוב של יהודי אתיופיה, שחל חמישים יום לאחר יום הכיפורים, ובו יהודי אתיופיה נוהגים לעלות על גבעה גבוהה ולהתפלל לירושלים. בני ה"פלאשמורה" צריכים ללמוד על החג בדיוק כפי שישראלים ילידי הארץ לומדים עליו, בבית הספר ובלא זיקה אישית. מאותה סיבה גם דפי הדרכה שהוכנו בשביל מורי בתי הספר של החמ"ד בעניין האופן שיש להתייחס בו לנערה אתיופית נידה, שבשל שמירה דקדקנית על חוקי הטומאה והטהרה לא נכנסה לכיתה או לחיק קהל, אינם רלוונטיים.

¹ שלוח וייל, יוצאי אתיופיה בוגרי מערכת החינוך בישראל תשמ"ז-תשמ"ט: עבר, הווה ועתיד, האוניברסיטה העברית, המכון לחקר הטיפוח בחינוך, ירושלים 1997.

² שלוח וייל, אמונות ומנהגים דתיים של יהודי אתיופיה בישראל, האוניברסיטה העברית, המכון לחקר הטיפוח בחינוך, ירושלים 1988.

¹ בעבר נקראו יהודי אתיופיה "פלאשה", אך היום נכון יותר לקרוא להם "ביתא ישראל" או "יהודי אתיופיה". ראה: שלוח וייל, "כינויים קולקטיביים וזהות קולקטיבית של יהודי אתיופיה", בתוך: שלוח וייל (עורכת), יהודי אתיופיה באור הזרקורים, האוניברסיטה העברית, המכון לחקר הטיפוח בחינוך, ירושלים 1997, עמ' 35-48.

האם יש "תפילת נשים"?

חגית ברטוב

ביקורת ספר

ספרה של עליזה לביא מבקש להציג מסורת דתית-נשית לשם העצמת מקומה של האישה בשיח הדתי, אך בפועל הוא מקבע נושאים מסוימים בתור נושאים "נשיים", וממשיך בהדרת הנשים מסדר היום הציבורי

הספר מניח הנחה סמויה שנדמה כי אפשר לנסח כך: תהליכי ההשכלה, המודרניזציה ואולי אפילו הפמיניזם הביאו להעלמה של המסורת הנשית שהייתה נהוגה בקהילות ישראל - מסורת שונה מהמסורת הגברית, שהביאה לידי ביטוי את חייהן הרוחניים של נשים יהודיות, על החוויות הקיומיות שעיצבו אותם, כמו הקשר האינטנסיבי למעגל החיים המשפחתי, ועל האוריינטציה הטיפולית שאפיינה נשים. העובדה כי מסורת זו הייתה מסורת של נשים, וכי חלקים גדולים ממנה היו אישיים מאוד, ולעתים מנוסחים בפשטות גדולה, וגורע מכך - בדיאלקטיים יהודיים, הביאה לכך שבעידן המודרני, הצינוי והפמיניסטי, היא נחשבת לא ראויה ומסמלת את בורותן של הנשים (שלא ידעו לקרוא עברית ולא היו משכילות מספיק להתמודד עם הטקסט "הקאנוני" של התפילה) ואת הגלותיות. הספר מבקש, כך נדמה, להחזיר את הקול הנשי אל תוך מרחב התפילה של המאה העשרים ואחת, ולהעניק לגיטימציה מחדשת למסורת זו.

המחשבה הפמיניסטית עסקה ועדיין עוסקת רבות בשאלת ההבדלים בין גברים לנשים והמשמעויות החברתיות הנגזרות מהבדלים אלה. הפמיניזם החל את דרכו במחשבה (הדיקלית) כי גם נשים הן בני אדם, ומשום כך יש לאפשר להן לעשות כל מה שגברים עושים - לבחור ולהיבחר, לצאת לעבוד ולהשתכר, להיות אוטונומיות, לקבל החלטות שנוגעות לחייהן ולגופן, וכיוצא בזה. במהלך השנים התברר ליותר ויותר פמיניסטיות כי הדבר אינו פשוט, וכי הגברים הם שמעצבים את העולם ומתאימים אותו לאופן שהם פועלים בו, הן מבחינה מעשית - כלומר, בני אדם שצורכיהם הפיזיים (בית, אוכל, בגדים, ילדים) מטופלים על ידי מישהו אחר ועל כן הם חופשיים לפעול בעולם בחופשיות ללא דאגה לצרכים אלה, והן מהבחינה הערכית והרגשית - כלומר עולם שהתחרות, הכוח וההישגים הפיננסיים מכתיבים בו את המעמד ואת הערך המיוחס לכל אינדיבידואל. עולם זה, כך התברר, אינו עולם מובן מאליו לנשים.

הנשים הבינו כי גם את הערכים המעצבים את החברה יצרו גברים, וכך ערכים החשובים להן, כמו יחסים אישיים, רכות, הקשבה, שיתוף פעולה וכיוצא באלה, אינם זוכים להכרה, ופעמים רבות הן נתפסות

בתה של חברתי ניגשה לבחינות לקראת כניסתה לתוכן. בבחינה היו שאלות שנגעו לידע בסיסי ביהדות. בין השאר נשאל שם מהן הברכות שאומרים לפני העלייה לתורה ואחריה. התשובה של הבת הייתה: "ברוך אתה ה' למדני חוקיך", ובמקרה שלה, מדובר בתשובה טבעית לגמרי. מגיל צעיר היא משתתפת בתפילת נשים בקהילה, ומכיוון שהקבוצה מקפידה שלא לומר דברים שבקדושה, הן בחרו ברכה זו בתור נוסח אלטרנטיבי ל"ברכו את ה' המבורך". האם אפשר לומר כי נערה זו טעתה, או שמא תשובתה היא תשובה נכונה? הנערה הביאה לידי ביטוי את המסורת שהיא גדלה והתחנכה עליה, אולם האם הדבר יכול להיחשב לחלק מן המסורת היהודית? ספרה של ד"ר עליזה לביא, "תפילת נשים", מעורר את השאלות הללו במלוא עוזן.

ההנחה הלא מודעת של הספר היא כי זיווג ונישואים הם נושאים "נשיים", והנחה זו מכוננת מחדש את הדיכוטומיה בין גבר - חוץ לאישה - בית

במאמר זה ברצוני לבחון לאורו של הספר אם ישנה מסורת נשית השונה מהמסורת הגברית היהודית, ואם כן, האם היא יכולה או צריכה להפוך לחלק מהמרחב הציבורי היהודי, או שמא מדובר במסורת השייכת רק למרחב הנשי.

מסורת נשית פרטית

ספרה של ד"ר עליזה לביא, "תפילת נשים", שהפך במפתיע לרב מכר בקרב קהלים שונים ומגוונים, חושף לנשים בימינו מסורת נשית של תפילה למועדי השנה, לאירועים, לשלום ולגאולה, ולמצבים המיוחדים, על פי תפיסתו של הספר, לנשים. הספר הוא אוסף רחב היקף של תפילות נשים שנכתבו לאורך ההיסטוריה היהודית. הוא מביא את קולן המתפלל ואת סיפוריהן של נשים יהודיות, ובכך מבקש להנכיח את קיומה של מה שנדמה כמסורת נשית אלטרנטיבית או משלימה למסורת המוכרת לנו מסידור התפילה ומבית הכנסת.

הכותבת היא רכות פרויקטים במרכז יעקב הרצוג.

כך למשל, בספר "תפילת נשים" נזכרות כמה תפילות העוסקות בזיווג, אך חלקן אינן מנוסחות בלשון נקבה, ואף לא נכתבו בידי נשים. אם כך, מדוע תפילות אלה הן תפילות של נשים? כך גם הברכות לחתן ולכלה - מדוע תפילות אלה צריכות להיות חלק מסידור של נשים? אמנם גם נשים מתפללות על כך, אך נשים הרי גם מתפללות "שמע ישראל", ותפילה זו, כמובן, אינה חלק מ"תפילות נשים". נדמה כי ההנחה הלא מודעת של הספר היא כי זיווג ונישואין הם נושאים "נשיים", והנחה זו מכוננת מחדש את הדיכטומיה גבר - חוץ, אישה - בית.

יתר על כן, בספר ישנן תפילות שנכתבו בשביל נשים אך ניסחו אותן גברים. בכמה מהן עולה, באופן גלוי או סמוי, התייחסות בעייתית לנשים. תפילת הכלה, לדוגמה, שבשנים האחרונות נעשתה פופולרית מאוד בקרב כלות, נכתבה בידי הרב ד"ר רפאל מילדולה בשנת 1797:

"אלוהים מושיב יחידה ביתה. ויאמר אלוהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ויברא אלוהים את האדם בצלמו בצלם אלוהים ברא אותו, ויבן ה' אלוהים את הצלע אשר לקח מן האדם אלוהים [!] לאישה ויביאה אל האדם".

מלבד הטעות בטקסט זה, שאולי יש לייחסה לעריכה של הספר ולא לתפילה המקורית, יש לשים לב לחיבור שנעשה כאן בין הפסוקים מפרק א' ומפרק ב' בספר בראשית. נדמה כי אין זה מקרה כי המחבר לא המשיך את הפסוק "יברא אלוהים את האדם בצלמו בצלם אלוהים ברא אותו", שכן כך הוא נמנע מלהציע את הדגם השוויוני יותר של יחסי גברים נשים ("זכר ונקבה ברא אותם"). הוא בחר לקטוע את הפסוק באמצע כדי לעבור אל התיאור של האישה בתור צלע של בן זוגה. לאור זאת, ספק רב אם זו אכן תפילה המציעה קול נשי ומבקשת להעמיד מסורת נשית לצד מסורת גברית. נדמה כי ההפך הוא הנכון - נקודת המבט הגברית מקבלת כאן גושפנקה נשית.

כותרת המשנה של הספר היא "פסיפס נשי של תפילות וסיפורים" - אך נדמה כי קשה לכנות "נשיות" תפילות שנכתבו בידי גברים, ובייחוד תפילות שהפטרוניות והמיזוגניות בולטות בהן לעין. אמנם אפשר לטעון כי אלה תפילות שנושם התפלל, אולם ספק רב אם עובדה זו הופכת אותן למסורת נשית ראויה.

רענן חרל"פ, תמונת מחזור, בית ספר אליאנס בירושלים 1939, 2003

בתרבות בתור אובייקט ("אישה נאה מרחיבה דעתו של אדם", לדוגמה), ומתקשות להפוך בה לסובייקט. לפי תפיסתן, יש ניסיון חיים וידע שיצרו נשים, אולם הוא אינו מקבל את מקומו הראוי בחברה ובתרבות. לטענתן, הידע והניסיון האלה אינם נופלים בערכם ובחשיבותם מהידע והניסיון הכלליים, שאינם אוניברסליים אלא גבריים. נדמה כי הספר "תפילת נשים" מנסה להביא לידי ביטוי את ניסיון החיים והידע הנשי בתחום התפילה הדתית. מצד אחד, יש ברכה גדולה באמירה כי לנשים יש חיים רוחניים שאינם זהים לחייהם הרוחניים של הגברים, אינם נובעים מהם, ובעיקר אינם נופלים מהם. מצד אחר, קיים חשש כי רעיון זה ייצור דיכטומיה בין מה ששייך לעולם הגברים לבין מה ששייך לעולם הנשים, וכמו שאנחנו יודעים מהמסורת שלנו, פעמים רבות הגדרה זו יוצרת גם הייררכיה והדרה של נשים מהמרחב הציבורי ומקבעת נושאים מסוימים בתור נושאים נשיים.

לעמך ישראל... שינוחו גם הם ביום השבת מכל מלאכתם, ומלדבר דברי חל; אלא יהיה כל דבורם בעסק התורה, איש איש ככחו ויכולתו. ואלו שאין בכחם ללמוד – ובכללם אנו נשי עמך ישראל – יקראו בספרים המלמדים כיצד לעבוד את השם ולקיים המצוות שצוונו השם:

כן נתת לנו ראשי חדשים, בעת שהיו מקדשים סנהדרין הקדושים את החדשים. אבל מיום שגלינו מארצנו לא נותר לנו ממצות החדשים אלא מה שאנו מכריזים ומברכים החדש בשבת שלפני ראש החדש, וזוהי העת והעונה להתחנן לפניך, ה' אלוהינו. לכן אנו שופכות לבבנו בתפלה ומשמיעות קולנו לפניך ומתפללות שתחזירנו לירושלים עיר קדשך ותחדש ימינו כקדם. ... בזכות אמנו שרה, שלא הנחת לגוי אבימלך לגעת בה ובצדיקך אברהם, כן לא יהיה בכוח של שום מכלים לגעת בבניה לרעה.

ובזכות אמנו רבקה, שעל ידה קבל אבינו יעקב את הברכות מיצחק אביו, כן נזכה שיקימו הברכות במהרה בעם ישראל, בניה. ובזכות אמנו הנאמנה רחל, שאתה השם הבטחתה שבזכות תפילותיה יגאלו בניה מכל צרותיהם...

ובזכות אמנו לאה, שהזילה דמעות יומם וליל כדי שלא תפל בגורלו של עשו הרשה, עד שנעשו עינה רכות, בזכותה האר עיינו מצרותינו...

לכן חדש עלינו את החדש הזה לטובה, והבא לנו בחודש זה ששון ושמחה להפך לנו, גאון עוזנו, את כל רעותינו לטובה, בזכות הצדיקים, אברהם, יצחק ויעקב.... ("עמ' 185–186).

תחינה זו מביאה לידי ביטוי קול נשי יהודי ודתי בתפילה, שלא רק נכתב בידי אישה בשביל נשים, אלא גם השתמש בכוחן של אמהות האומה ובזכותן בתור מקור של כוח לפני האל. נדמה כי אם ישנו דבר הנקרא תפילת נשים – תחינה זו היא אחד הביטויים היפים והמרגשים שלה. אך אולי מוטב היה לתפילה זו שתהפוך לחלק מתפילת הכלל, ובכך תנכיח במרחב הציבורי כולו את קולן המתפלל של נשים ואת דמותן של אמהות האומה בתור חלק ממקורות הכוח האישיים והלאומיים של כולנו, לא רק של נשים.

כך הספר "תפילת נשים" עושה דבר והיפוכו. הוא מאפשר היכרות עם מסורת נשית של תפילות (וכמו שציינת, מסורת שלא כולה מעצימה) ומסייע לנשים למצוא לעצמן תפילות העונות על צרכים רוחניים-נשיים, אולם בו בזמן הוא מקבע מחדש תפילות אלה בתור תפילות נשיות שאין להן חלק ונחלה בסיודור התפילה הכללי, ומקבע עניינים שונים בתור עניינים "נשיים".

נוסף לכך, יש לשים לב לכך שחלק מהתפילות והתחינות הנזכרות בספר מנוסחות בפשטות רבה, שכן שפות המקור שלהן היו יידיש ולדינו. הנשים היו חסרות השכלה יהודית בשל הדרתן מלימוד התורה, ומשום כך הן התקשו להתפלל כמו הגברים ונעזרו בתחינות. אין ספק שתחינות אלה הן מסורת נשית, כיוון שהן הרכיבו את עולמן הרוחני של אמותינו, אולם האם אלה התפילות הנשיות היכולות להעניק לנשים בימינו עוצמה רוחנית ראויה בעולם שוויוני? האם הן אי פעם העניקו לנשים עוצמה? שאלה גדולה היא האם הרעיון שמוצע כאן לנשים, לקדש בימינו תפילות "נשיות" דלות בשפה ובתוכן, יכול לסייע במשהו ביצירת שיח נשי אלטרנטיבי ומשמעותי.

קשה לכנות "נשיות" תפילות שנכתבו בידי גברים, ובייחוד תפילות שהפטרונו והמיזוגניות בולטות בהן לעין. אמנם אפשר לטעון כי אלה תפילות שנשים התפללו, אולם ספק רב אם עובדה זו הופכת אותן למסורת נשית ראויה

מעבר לכך, חולשתו של הספר היא בערוב הגדול שנעשה בו בין תפילות שנכתבו בידי נשים, תפילות שנכתבו בשביל נשים בידי גברים, תפילות שנכתבו על נשים בידי גברים, ותפילות שנכתבו בידי גברים בנושאים הנתפסים כנראה בתור נושאים "נשיים". גם השילוב בין תפילות שנכתבו בעבר ובין תפילות שנכתבו בזמננו יוצר בלבול בנוגע למטרתו של הספר. אין זה ספר המתעד את העבר; גם לא ספר המתעד את קולן הרוחני של נשים בעבר ובהווה; זהו ערוב של כל אלה, ערוב שאינו תורם לאמירה כי יש שיח נשי רוחני השונה מהשיח הגברי וכי יש לו עוצמה היכולה לאפשר לנשים דרך שונה, "נשית", בעבודת ה'.

תחינה נשית כללית

אחת התפילות המרשימות בספר היא תחינת האמהות לראש חודש, שכתבה הרבנית שרה רבקה רחל לאה, בת הרב ייקל סג"ל הורוביץ, במאה השמונה עשרה. ככל הנראה, התחינה נכתבה בארמית ותורגמה ליידיש, ומיידש לעברית:

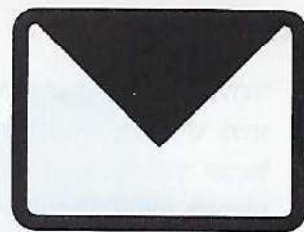
"רבון העולמים, אל גדול ונורא! אתה בראת ברחמיך הרבים את השמים ואת הארץ ואת כל הברואים בשישה ימים ובעשרה מאמרות; וביום השביעי, שהוא שבת קודש נחת ממלאכתך וצוית

¹ בהקשר זה מעניין להשוות את הדברים למחקרה של סוזן סרד, העוסק בדתיות של נשים כורדיות זקנות אנאלפבתיות. לטענתה, הן עצמן מגדירות את דתיותן מתוך ההקשר הטיפולי-המשפחתי - דתיות שונה לחלוטין מהדתיות הטקסטיות של גברים. ראו "רוחניות נשים בקונטקסט יהודי", בתוך יעל עצמון (עורכת), **אשנב לחיהן של נשים בחברות יהודיות**, ירושלים תשנ"ה, עמ' 245–257.

קריאה להידברות לקראת מצעד הגאווה

במקום צועדים וצועקים מוטב מקשיבים ומידיינים

ז א ב ש ב י י ד ל

מכתבים למערכת

ת"ד 7006 ירושלים, 91070
deot.ta@gmail.com

שלום וברכה,

בתאריך 10.08.06 אמור להתקיים בירושלים מצעד הגאווה העולמי. בראש דבריי אומר שלמרות העובדה שאני פועל לקבלה מלאה של כל הדתיים ההומוסביים בתוך המסגרות הדתיות והקהילות הרי שיש לי אישית הסתייגות רצינית מהמצעד הגאווה העולמי בירושלים. במצעד של השנה שעברה חשתי ניכור הולך וגובר כלפי הנעשה. המצעד נעשה יותר ויותר פרובוקטיבי ופוליטי, מתגרה ותוסס וכך גם המתח בצד השני עלה וכך גם המחאה נגד המצעד הפכה לאלימה, קודם מילולית ואחר כך אף פיזית.

השנה המצעד צפוי להיות בוטה עוד יותר עקב מספר רב יותר של משתתפים מהעולם כולו. הדבר מעורר כבר עכשיו תסיסה רבתי בקרב גורמים רבים בציבור הדתי והחרדי, כאשר רובם ככולם קוראים לנקוט בכל דרך אפשרית על מנת לבטל את המצעד. למרות שבאופן כללי אני מפקפק בערכו של מצעד זה לקידום העניין שאני מאמין בו, אני חושש מאד מהסלמה אלימה כתוצאה מניסיון למנוע את המצעד בכוח. השאלה איך כן לקדם את העניין של ההבנה והמודעות לזהות ההומוסבית מבלי להיגרר לפרובוקציה ופגיעה ברגשות מנקרת בראשי זה זמן רב. ברצוני להציע אפשרות להתייחסות אחרת:

1. כפי שאמרתי, אני שבע רצון מהרעיון של המצעד העולמי ואני אף מעריך שהשנה הוא יהיה בוטה יותר ופוליטי יותר מבשנים עברו. עם זאת, ברור לי שהרוב המוחלט של הצועדים אינם באים לקנטר או להכעיס, אלא להשתתף במעשה של הצדעה חברתית לערכי הפלורליזם וקבלת השונה והאחר.

2. המצעד העולמי יתקיים, ולו מכיוון שהמארגנים כבר השקיעו בו אנרגיה רבה. הניסיון למנוע אותו בכוח יגרור תגובה כוחנית גם בצד השני, ויוביל לירושלים אנשים שאחרת היו נשארים בבית. הדבר בעצם קרה כבר בשנה שעברה, כאשר ניסיונו של ראש העירייה למנוע את המצעד הביא לעיר כמות משתתפים כפולה (!) מהמתוכנן. ניתן יהיה להשיג שינוי זה או אחר באופיו של המצעד על ידי משא ומתן עם המארגנים (ראשי ה"בית הפתוח" הירושלמי) אך לא על ידי לחץ אלים, שיוביל לתוצאה הפוכה.

3. כמה ממנהיגים דתיים (ביניהם הרב יעקב מדן) ביקשו לארגן הפגנה המונית שתחסום את המצעד. לדעתי, ולאור הניסיון של שנה שעברה, שתי מאסות גדולות ומתנגשות של אנשים עוינים הם פוטנציאל ברור לקטטה אלימה רבת משתתפים ונפגעים. אין

לי ספק שהגורמים שקראו למחאה מסתייגים מהאלימות, אבל לא ניתן יהיה למנוע אותה, מכיוון שברור שבראש המפגינים והמוחים יהיו האנשים שניצבו שם גם בשנים עברו – פרחים כהניסטים, שבאבניקים למיניהם, שוליים של נוער הגבעות וכל מיני טיפוסים מפוקפקים אחרים. אחת הסיבות שגורמות לי לרצות שלא לצעוד השנה היא הרצון שלא להיות מזוהה עם הגורמים ההומוסביים והקיצוניים בקהילה ההומו-לסבית. האם נכון יהיה שהציבור הדתי יראה בגורמים דומים בקהילה הדתית את נציגיו?

4. לא זו אף זו. גורמים כאלה יחפשו להם בהכרח את המקום לאלימות, מבלי שתהיה למישהו דרך למחות בעדם. ייתכן שאף קיצוניים מוסלמים ישתתפו בעניין, ולא יחססו להשליך רימונים ולפגוע באנשים חפים מפשע. התרעות כאלה התקבלו במשטרת ישראל במצעד הקודם. השנה הן יכולות חלילה להתממש.

5. מעמד כזה יוביל בהכרח לתפיסתם של הפצועים בתור "קדושים מעונים", כמו פעילי גאווה אחרים שנרצחו בארצות הברית, דוגמת הארווי מילק, שהיה ראש עיריית סן פרנסיסקו. האם הציבור הדתי מעוניין להיות שותף להתפתחות כזו, שתלווה בהכרח בדמוניזציה גוברת כלפיו?

6. לאור הנ"ל ברצוני להציע יוזמה שתעזור לגשר על הפערים בין הצדדים ולהציע חלופה: אוהל הידברות שיוקם בירושלים. באוהל הזה יהיו דתיים וחילוניים, הומואים וסטרייטים שפשוט מעוניינים להכיר את האחר ולהבין. אפשר יהיה להזמין מרצים שידברו על שנת חיים, על קבלת האחר ועל אהבת ישראל שמבחינה בין החוטא לחטא וכמובן לשמוע את הסיפורים שלנו עצמנו – של הדתיים ההומוסביים ושל ההתמודדות שלנו עם הנושא. כמה אנשי רוח ואקדמיה דתיים כבר הביעו מוכנות להשתתף ביוזמה כזו. דבר כזה יכול לסמל רצון כן לשיח ולקבלה בתוך ים של צועדים וצועקים. כחלופה לגאווה רצון כן לשיח ולקבלה בתוך ים של צועדים וצועקים. כחלופה לגאווה פרובוקטיבית ולמחאה האלימה ניתן יהיה להציב אנשים שמדברים אחד עם השני על מנת להבין, להכיל ולקבל.

אני מבקש מכל אחד ואחת שמזדהים עם העניין להעביר את המסר הלאה. בידינו למנוע לא רק חילול השם, לא רק שנת חיים, אלא אף שפיכות דמים חלילה.

בברכת האמת והשלום אהבו,

זאב שבידל

הכותב הוא קרימינולוג, כותב בעיתון "מקור ראשון" וגם הומוסקסואל דתי שמנהל פורום תמיכה בדתיים ההומוסביים באתר "נענע".

ראו <http://forums.nana.co.il/Forum/?ForumID=2367>

פסטיבל התנ"ך

יום עיון חוויה וטיול לילי:

'שרע' - בין מנהיגות אידאלית לשררה כוחנית

יום רביעי ט"ו באב 9.8.06

קשת

קורס הכשרת מדריכי נוער לעבודה בתחומי הזהות היהודית-ישראלית בחברה רב תרבותית. ההשתתפות מותנית בראיון קבלה (מספר המקומות מוגבל) למתאימים יוצע להשתלב בעבודה במרכז יעקב הרצוג להתקשר בדחיפות 08-8501420 לעידית או לענב

ללמוד

כי היהדות היא של כולנו

להקשיב

לכל אדם, כי לא ננעלו שערי פירוש

להאיר

את המחר מתוך האתמול

לקראת שנת הלימודים תשס"ז < תכנית הלימודים

לימודי ארץ ישראל: "לטייל עם התנ"ך"

גיבורי התנ"ך מתעוררים לחיים דרך לימודי מקרא, ארכיאולוגיה, גאוגרפיה הסטורית ואנתרופולוגיה. סיפורו של מקום - מערש התהוותו התנ"כי ועד לגלגול המודרני בספורים וטיולים (בשיתוף בית ספר שדה כפר עציון)

"מבוע": בית מדרש

בית מדרש להעצמת פעילי חברה וחינוך באזור הדרום - לימוד משותף של דתים וחילונים באווירה ייחודית השמה דגש על קשרים בין אדם לאדם ועל יצירה חברתית משמעותית בקהילה. בסיוע פדרציית מטרו-ווסט ומכללת ספיר.

מסע אל עולם התלמוד והמדרש

חכמי התלמוד מדברים מהשטח - מדפי התלמוד למהדורת החדשות עיון בפרשיות קיומיות שהעסיקו את גיבורי המשנה והתלמוד ומעסיקות את כולנו עד היום הזה - סוגיות כגון: חיים ומוות, הורים ובנים, יחיד וחברה, עני ועשיר וכד'.

עם בעקבות גורלו: הסיפור היהודי

תחנות משמעותיות, ארכיטיפים מכוננים בגורלו של העם ובסיפור תולדותיו: 'היהודי הנודד', 'משפחת ישראל', 'עם לבדד ישכון', 'לבי במזרח-ואנכי בסוף מערב' ועוד. צמתי חיים מרכזיים, שבהם אנו ניצבים גם על סף האלף השלישי.

לקראת שבת: תכנית חדשה!

"הימים חולפים שנה עוברת" - הליכה בנתיב לוח השנה היהודי-ישראלי. מידי שבוע נפגוש אנשי רוח, אישי ציבור, רבנים וסופרים - קולות שונים בחברה הישראלית.

טיול בספר: תכנית חדשה!

קסם הירח המלא משולב עם "קוסמי המלים" לדורותיהם. שלשה טיולים ליליים בעקבות סיפורים, אגדות, ספרים ושירים.

'סופר סת"ם'

מפגשים חווייתיים עם סופרים ועם ספרם החדש היוצא לאור - שלושה מפגשים במהלך השנה.

ימי ב

13:30-08:30

ימי ב

14:30-08:30

ימי ג

20:00-17:00

ימי ד

12:30-08:30

ימי ה

20:30-19:00

מרכז יעקב הרצוג
THE YAACOV HERZOG
JEWISH EDUCATION
CENTER

לפרטים ולקבלת תכנית מכורטת: 08-8501420 או בדוא"ל: office@merkazherzog.org.il

סאטירה אחרא

המדור גאה לפתוח את עונת החתונות. הנושים בקרוב אצלכם.

- קרה משהו? זה האוכל? אתה רוצה שנעבור למקום אחר?
- לא, לא האוכל, פשוט קשה לי ככה לאכול, תראה את המלצרית הזאת.
- אויש, שוב פעם אתה והתו תקן החברתי שלך.
- איזה תו תקן בראש שלך? אני כבר שעה חושב איך להתחיל איתה.

- תגיד, אתה בטוח שזה האולם?
- כן, זה המקום, אני בטוח, ראיתי את השם של האולם בשלט.
- מוזר, כי אני לא מכירה פה אף אחד.
- הנה, אני רואה את הרב שסגרנו אותו, ואבא שלך כבר מחכה לך מתחת לחופה. יאללה, בואי מהר. תיזהרי על השימלה.

"או, ברוך השם, כבר פחדתי שזה לעולם לא יקרה"
(האמא החרד"לניקית של הכלה)

- סליחה, מלצר, אתה יכול לארוז לי שלוש מנות
- בקר וקיננת, איזה חצי עוגה?
- אה, סליחה, אדוני, אנחנו לא אורזים למחמנים.
- תראה, אני צריך להחזיר פה את ה-200 שו
- ששמתי בצ'ק. אני מפוצץ לגמרי, התיק של אשתי
- קטן הפעם, אין לי כוח לנסוע שוב עם עשרה
- סידורי פרטים באוטו, והלהקה לקחה את הכלים
- בהפסקה. עשה טובה ותארוז איזה שניצל.

- מה קרה שבאת ברגל? האוטו במוסר?
- מה קרה? זה מה שקרה. "אמא, אני מתחתן" הוא
- אומר לי. מזל טוב, בכיתי איזה שעה, אבל מה, אני
- לא יודעת מה זה אומר? מאיפה אני אביא עכשיו
- מאה אלף שקל? אז הוא אומר לי אמא, אנחנו נתחתן
- ברבנות, לחסוך קצת. אוי א ברוך, שהבן שלי, חסיה
- בלום, יתחתן ברבנות?! איך אני אראה אח"כ את
- הפנים שלי בבית הכנסת?! ברור שבסוף סגרנו על
- אולמי נצר סירני, שאף אחד לא יגיד שחסיה בלום לא
- יודעת לחתן את הילד. אחר-כך הוא אומר לי, טוב,
- לפחות נביא שמלה מגמ"ח, יש דברים ממש יפים.
- את מבינה, שהכלה של חסיה בלום תלך כמו איזה ויקי
- כנפו! נסענו למעצבת בתל אביב. אחרי שזה הסתדר,
- הוא רצה שבמקום תזמורת חברים שלו יבואו עם
- תופים אפריקאיים וינגנו. אמרתי לו, למה שלא פשוט
- ניסע לרהט ונבקש מהשייח' שיחתן אותך?! אז מכרנו
- את האוטו. גם ככה הוא לא סחב בעליות.

- אני רוצה שוויון זכויות!
- טוב.
- מה טוב?
- טוב, שוויון זכויות, קיבלת.
- רגע, אז מה זה?
- זה תפילין, את זה את צריכה להניח כל בוקר.
- אהה, ומה, מה זה?
- זה סידור בשביל שלושת התפילות שצריך לומר כל יום, יש
- בפנים גם סליחות, אנחנו מתחילים בארבע בבוקר, וחשוב
- להגיע בזמן.
- תשמע, אני חשבתי יותר על עליה לתורה, קידוש בשבת.
- וזה קצת סכך בשביל הסוכה שתשני בה שבוע.
- אממ, למה שלא נתחיל באיזו דרשה בבית כנסת, נגיד בערב
- שבת הבאה?
- ופה יש ציצית, אל תשכחי גם בקיץ, חום לא פוטר מהמצוה.
- שנייה, בוא נעצור רגע, נדמה לי שלא הבנת אותי.
- זה הדבר האחרון, שש בש, שיהיה לך למילואים.

- הרב, אני פשוט לא מבין. הרי כל התורה של הרב קוק מחנכת
- לגלות את האינדיבידואל שבכל אחד מאתנו. שהרב יסתכל
- מסביב, כולם כאן נראים אותו הדבר.
- אתה פשוט צריך להסתכל לעומק התורות שלו. כל אחד
- מאתנו צריך לגלות את נקודת האמת הפנימית שלו, המחוברת
- לאינסוף, שהוא אחד. רק אחד.
- והאחד הזה הולך עם סנדלי שורש?
- (מכירה קדם צבאית, שיעור באמונה)

הערות, הצעות, טענות ורעיונות יתקבלו ברצון:
deot.ta@gmail.com